

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра спеціальної педагогіки та спеціальної психології

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Гра як чинник розвитку мовленнєвої компетентності старших дошкільників з особливими освітніми потребами

Виконала студентка групи СОМ-2(1)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Бублікова Наталія Юріївна
Керівник: Дергач М. А.
Рецензент: Івахненко А. А.
Нормоконтроль _____ Анна КІРІЛЛОВА

Запоріжжя
2021 р.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 131 с., 5 табл., 3 рис., 55 джерел, 8 додатків.

Об'єкт дослідження: мовлення старших дошкільників з особливими освітніми проблемами. .

Предмет дослідження: мовленнєва компетентність старших дошкільників із затримкою психічного розвитку.

Мета роботи: на основі результатів аналізу теоретичних і експериментальних даних визначити особливості мовленнєвої компетентності старших дошкільників із затримкою психічного розвитку та обґрунтувати педагогічні можливості використання гри як засобу розвитку мовленнєвої компетентності старших дошкільників із затримкою психічного розвитку.

Методи дослідження: теоретичний (аналіз психолого-педагогічної літератури), емпіричний (анкетування з метою виявлення рівня розвитку мовленнєвої компетентності старших дошкільників).

Порушення мовлення в тій чи іншій мірі негативно впливають на психічний розвиток дитини, відбиваються на її діяльності, поведінці. Важкі порушення мовлення можуть впливати на розумовий розвиток, особливо на формування вищих рівнів пізнавальної діяльності, що зумовлено тісним взаємозв'язком мовлення і мислення, обмеженістю в соціальних, зокрема мовленнєвих контактах, у процесі яких здійснюється пізнання дитиною навколишньої дійсності. Усе це негативно позначається на оволодінні грамотою, на гармонійному розвитку особистості в цілому. Отже, необхідно вдосконалити вже наявні підходи до організації та змісту логопедо-педагогічних процесів, а з іншого боку – доцільно розробити нові, раціонально побудовані та дієві методики та їх організацію.

**КОМПЕТЕНТНІСТЬ, МОВЛЕННЄВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ,
ДИДАКТИЧНА ГРА, ЗАТРИМКА ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ, СТАРШИЙ
ДОШКІЛЬНИЙ ВІК**

ВСТУП

Проблема виховання підростаючого покоління – одна із найбільш актуальних у сучасній педагогічній науці. Державною національною програмою «Освіта (Україна XXI століття)» визначено, що пріоритетним напрямком реформування освіти є забезпечення в кожному закладі освіти гуманістичного підходу до дитини. Організація освітнього процесу має бути спрямована на створення відповідного життєвого простору, який допоможе кожній дитині знайти своє місце в житті, бути самостійною особистістю, здатною ціннісно ставитися не лише до самої себе, а й оточення, приймати свідомі рішення та відповідати за їх виконання.

У Національній доктрині розвитку освіти України, Конституції України, законах України «Про освіту» [16], «Про дошкільну освіту»[17], «Про охорону дитинства»[17] та інших державних документах вказано на рівний доступ до освіти всіх громадян України незалежно від їх психофізичних можливостей і визначено мету державної політики щодо розвитку освіти, яка полягає у створенні ефективного життєвого простору з метою забезпечення розвитку особистості та творчої самореалізації кожного громадянина України, вихованні покоління людей, здатних ефективно працювати й навчатися протягом життя, оберігати та примножувати національно-культурні та громадянські цінності.

Пріоритет життєвих цінностей сучасного буття вимагає від особистості гуманістичного спрямування соціуму та усвідомлення життєвих стратегій. У процесі життєтворчості зростає роль освіти, яка покликана допомогти дитині знайти сенс життя, створивши оптимальні умови для забезпечення повного фізичного, психічного, духовного та соціального благополуччя.

Навчання й виховання дітей з особливими освітніми потребами тісно пов'язане із сучасним освітнім простором. Ідея інклюзивної освіти сьогодні стає все більш зрозумілою й сприйнятливою в суспільстві. Змінюється

відношення до дітей з особливостями психофізичного розвитку, зокрема визнаються їх рівні права на отримання освіти.

У доповіді ЮНЕСКО «Освіта для XXI століття» зазначено, що освіта – це любов до дітей, яких ми повинні інтегрувати в нове суспільство. Завдання освіти – дати можливість кожній без винятку особистості виявити свої таланти [28, с. 214].

Конвенція про права дитини наголошує, що право дітей з особливими освітніми проблемами на гідне життя як повноправних членів суспільства – основний принцип міжнародних стандартів, а забезпечення дітям з особливими потребами доступу до якісної освіти є основою інтеграції та пріоритетом соціальної політики демократичних країн. «Кожна людина має право на освіту», – записано в Конституції України та декларації прав людини й завдання держави втілити в життя ці положення й забезпечити кожній особі отримання освіти в доступній для неї формі та об'ємі.

Прийняті в Україні документи та їх практична реалізація значно розширюють можливості диференціації та індивідуалізації освіти, реабілітації й соціальної адаптації дітей з особливими освітніми проблемами. У зв'язку з цим, комплексний психолого-педагогічний супровід та реабілітація є одним з пріоритетних напрямів дослідження спеціальної педагогіки і психології (Т. Власова, Л. Виготський, І. Мамайчук, О. Стребелева, Л. Шипіцина, М. Bornstein, J. Kirby), бо чим раніше розпочинається цілеспрямована розвивально-корекційна робота, тим ефективнішими є її результати.

Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) – це Державний стандарт дошкільної освіти України, який реалізується через програми та навчально-методичне забезпечення, яке затверджуються Міністерством освіти і науки України. Одним із завдань Базового компоненту є забезпечення рівного та безперешкодного доступу до якісної дошкільної освіти усіх дітей, в тому числі й з основними освітніми потребами [1]. Новий Стандарт дошкільної освіти спрямований на «...забезпечення освітнього

результату – компетентної дитини старшого дошкільного віку» [1; 6]. Мовленнєва компетентність є однією з базових компетентностей дошкільної освіти, передбачених Базовим компонентом (нова редакція) та визначена як «...здатність дитини продукувати свої звернення думки, враження тощо в будь-яких формах мовленнєвого висловлювання за допомогою вербальних і невербальних засобів. Мовленнєва компетентність об'єднує фонетичний, лексичний, граматичний, діалогічний монологічний складники та засвідчує їх взаємозалежність та взаємозумовленість» [1;19].

Сучасні тенденції розвитку дошкільної освіти характеризуються переходом від традиційної моделі виховання до розвивальної конструктивної моделі, орієнтованої на результат. Актуальним питанням сьогодення є створення сприятливих умов для особистісного становлення й творчої самореалізації кожної дитини, формування її життєвої компетентності. Розвиток мовленнєвої компетентності є однією з найважливіших умов для повноцінного прожиття дитиною дошкільного дитинства, для її соціалізації у сучасному світі, для формування її життєвої компетентності. Гра, в свою чергу, як відомо, провідний вид діяльності протягом всього дошкільного віку, отже є найсприятливішою для розвитку і формування різних видів компетентностей у дітей старшого дошкільного віку, що й зумовило вибір нами теми дипломної роботи: «Гра як чинник розвитку мовленнєвої компетентності старших дошкільників з особливими освітніми потребами».

Об'єкт дослідження – мовлення старших дошкільників з особливими освітніми проблемами.

Предмет дослідження – мовленнєва компетентність старших дошкільників із затримкою психічного розвитку.

Мета дослідження: на основі результатів аналізу теоретичних і експериментальних даних визначити особливості мовленнєвої компетентності старших дошкільників із затримкою психічного розвитку та обґрунтувати педагогічні можливості використання гри як засобу розвитку

мовленнєвої компетентності старших дошкільників із затримкою психічного розвитку.

Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити завдання:

1. На основі результатів аналізу психолого-педагогічних джерел узагальнити та охарактеризувати поняття «компетентність» і «мовленнєва компетентність».

2. На основі теоретичних та експериментальних даних виявити особливості мовленнєвої компетентності старших дошкільників із затримкою психічного розвитку.

3. Визначити педагогічні можливості гри як засобу розвитку мовленнєвої компетентності старших дошкільників із затримкою психічного розвитку, розробити та апробувати корекційну програму з розвитку мовленнєвої компетентності старших дошкільників засобами дидактичної гри.

4. Розробити методичні рекомендації для вихователів і асистентів вихователя дошкільних груп з інклюзивною формою навчання щодо використання корекційної програми з розвитку мовленнєвої компетентності старших дошкільників із затримкою психічного розвитку засобами дидактичної гри.

Методи дослідження. Теоретичні: теоретичний аналіз і синтез зарубіжного й вітчизняного досвіду для обґрунтування теоретичних положень розвитку мовленнєвої компетентності; емпіричні: анкетування з метою вивчення рівня розвитку мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку з особливими освітніми проблемами, математико-статистичні (обробка експериментальних даних з метою підвищення обґрунтованості висновків).

Діагностична методика – «Обстеження мовлення дітей» А. Малярчук.

Апробація результатів дослідження:

II Міжнародна науково-практична конференція студентів та молодих вчених «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції

України у міжнародний науково-інноваційний простір», 13–14 травня 2021 року, м. Запоріжжя, КВНЗ «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР.

Дослідження здійснювалося впродовж 2020–2021 н. р. на базі Комунального закладу дошкільної освіти «Казка» Долинської сільської ради Запорізького району Запорізької області.

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

ВИСНОВКИ

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми розвитку мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку з особливим освітніми потребами, результати констатувального та формувального етапів дослідження дозволяють зробити наступні висновки.

Сучасні тенденції розвитку української державності, спрямування на курс європейської інтеграції зумовлюють значні зміни у розвитку, стратегії національної системи освіти в цілому і дошкільної освіти зокрема. В умовах сучасності набуває особливого значення модернізація змісту дошкільної освіти, гуманізація цілей та принципів, остаточний і беззаперечний перехід на розвиток особистості дитини, визнання дитини як повноправного суб'єкта освітньої діяльності. Дошкільна освіта, реагуючи на запити сучасності, виконує соціокультурні запити, виходячи з яких і здійснює відбір відповідної інформації та формує необхідні компетентності у дітей, допомагає дітям дошкільного віку у повному обсязі реалізувати свій природний потенціал. Провідну вчені в галузі дошкільної педагогіки і психології зазначають перспективність саме компетентнісного підходу до розвитку особистості і важливість формування компетентностей дитини як критеріїв її дошкільної зрілості. Поняття «компетентність» розглядається в сучасній науковій літературі досить широко. Ми розглядали компетентність як сукупність або універсальну систему знань, вмінь, навичок і здатностей, що увійшли в особистий досвід, забезпечуючи якість або успіх у діяльності.

Однією з ключових компетентностей дітей старшого дошкільного віку є мовленнєва компетентність. Даний феномен розглядається по-різному, виходячи з проблематики педагогічної галузі, яка вивчає дане питання. Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу, в своєму дослідженні ми розглядали мовленнєву компетентність як готовність і спроможність особистості адекватно й доречно використовувати мову в конкретних

ситуаціях буття (висловлювати власні думки, бажання, наміри, прохання тощо), застосовуючи при цьому як мовні, так і позамовні (міміка і жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності.

На основі теоретичних даних нами було з'ясовано, що у дітей із затримкою психічного розвитку поряд з дефіцитарністю різних психічних функцій спостерігаються різні мовленнєві порушення. Розлади мовлення даної групи дітей носять комплексний характер і зачіпають всі аспекти мовленнєвого розвитку: фонетико-фонематичний, лексичний і граматичний.

На основі експериментальних даних було виявлено, що у дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку спостерігається суттєве відставання в розвитку мовленнєвої компетентності. Аналіз експериментальних даних показав, що найчастіше у старших дошкільників із затримкою психічного розвитку переважають поліморфні порушення звуковимови (відсутність звуку або його заміна). Словник дітей характеризується неточністю вживання слів, їх заміни за семантичними ознаками, часті заміни слів-назви описом ситуації або дії, значні ускладнення у доборі узагальнюючих слів. При дослідженні рівня сформованості граматичної будови мови було виявлено, що найбільші ускладнення у дітей викликають завдання зі складання оповідань за серією картин. Також слід відзначити неадекватне використання прислівників у власному мовленні. Були наявними грубі помилки у виконанні завдань на узгодження у відмінку, порушення узгодження іменника і дієслова.

Спираючись на результати констатувального експерименту, було розроблено корекційну програму, яка складається з добірки дидактичних ігор, спрямованих на усунення недоліків мовлення дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку, виявлених в результаті діагностики. Програма була побудована з урахуванням провідного виду діяльності дітей старшого дошкільного віку. Таким видом діяльності на протязі всього дошкільного віку є гра. В корекційній програмі ми використали виключно дидактичні ігри як ігрову форму навчання. В

структурі дидактичної гри закладено подвійні завдання: навчальні та ігрові. Використання дидактичних ігор дозволило пом'якшити перехід від однієї провідної діяльності до іншої. На відміну від навчальних занять, під час проведення яких пізнавальні цілі ставляться прямо, педагог навчає, пояснює, викладає новий матеріал, в процесі дидактичної гри такі цілі поставали перед дитиною опосередковано, через виконання ігрових дій та дотримання правил гри. Також використання саме ігрової форми корекційної роботи дозволило нам краще враховувати актуальний психологічний стан дитини, її працездатність.

Аналіз формувального експериментального дослідження показав суттєве покращення рівня розвитку мовленнєвої компетентності старших дошкільників із затримкою психічного розвитку, що дає змогу говорити про ефективність корекційної програми.

Розроблено методичні рекомендації для вихователів і асистентів вихователя дошкільних груп з інклюзивною формою навчання щодо впровадження корекційної програми з розвитку мовленнєвої компетентності старших дошкільників із затримкою психічного розвитку засобами дидактичної гри, де докладно було описано місце і час ігрових занять в режимі дня дошкільної групи, тривалість занять та принципи розподілу матеріалу.

Експериментально доведено, що корекційна програма з розвитку мовленнєвої компетентності старших дошкільників із затримкою психічного розвитку засобами дидактичної гри має значний корекційно-реабілітаційний результат. Розроблена корекційна програма може бути використана вихователями та асистентами вихователя дошкільних груп з інклюзивною формою навчання, до складу яких входять діти із затримкою психічного розвитку.

Подальшого дослідження потребує питання розвитку та формування у дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку психічних пізнавальних процесів, як основи формування пізнавальної

компетентності, яка характеризує, готовність старшого дошкільника до систематичного шкільного навчання.